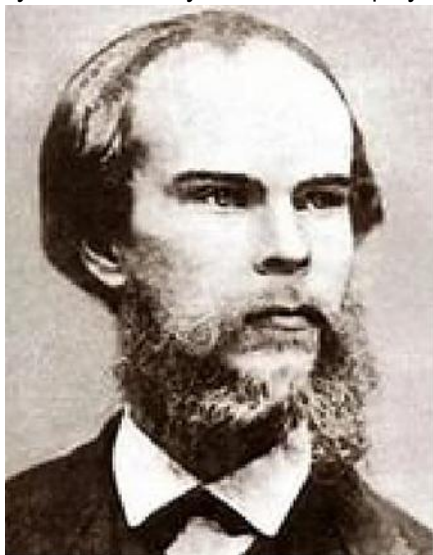

«Мы – дзве родных душы...»: творчыя перазовы Максіма Багдановіча і Поля Верлена

Цудам мастацтва ўяўляецца зварот паэтаў да жывапісу і музыкі, спалучэнне іх у лірычным творы, што і называецца «пейзажам душы». Аднымі з такіх паэтаў былі француз Поль Верлен і беларус Максім Багдановіч – паэты-мастакі, паэты-музыкі, якія сцвярджалі як свой найвялікшы завет: «Музыка перш за ўсё!». І сапраўды, як мог не наталіць сваю душу, не далучыцца да верленаўскай музы той, хто «засушыў ... на паперы // краскі, свежыя калісьці» і, «з прыродай зліўшыся душой», бачыў. як «дрыжаць ад ветру зоркі», чуў «ў цішы, як расце трава»; хто ўмеў падгледзець, як «спяваюць нават жабы ў багне», як дрыжаць ад марозу пахаладзеўшыя ў небе зоркі, як аглядае гэтыя зоркі белы, заплаканы месяц, што «цягне з возера срэбныя сеці» і ... «бледны // ў лясу гарыць». Апошняе – у перакладзе з верленаўскага светасузірання (маляўнічага, надзвычай музычнага), зманлівага непасрэднасцю чарговага перажывання, якое чуйна ўлавіў беларускі творца.

Калі мы называем побач два імёны Максіма Багдановіча і Поля Верлена, гаворка мусіць ісці не столькі пра вядомыя 22 пераклады беларускага паэта з французскага сатворцы, колькі пра «жывасць», «унутраную рухавасць» [3, 287] беларускай паэзіі як «паэзіі жывой» [3, 286], здольнай на сваім шляху плённа, арганічна пераствараць здабыткі сусветнага мастацтва, захоўваючы пры гэтым сваё мастацка-эстэтычнае аблічча, сваю беларускую асабовасць. Пра гэтую адметнасць беларускага мастацкага шляху пісаў Багдановіч-крытык у артыкуле «Забыты шлях» (1915). А між тым трыма гадамі раней беларускі чытач пачуў «свайго» Верлена. Менавіта пачуў (а не атрымаў у спадчыну, займеў), каб праз гучанне, спеў плыннай, цякучай верленаўскай ліры дакрануцца да

стомленай, адчужанай, спакутаванай душы французскага паэта. Бо адкрываў, услухоўваўся ў французска-Верлена беларускі «паэт-маляр», «слабы як лірык» [3, 190] і моцны вабным імкненнем адчуць, спасцігнуць свет-душу праз гул, спеў, песню. Бо мастак-сузіральнік, М.Багдановіч сам вучыўся пазнаваць гэты «раздольны, вольны свет», дзе «усё так проста і так неразгадана»: праз «Малюнкi і спевы», праз характарыстычны першы верш з нізкі «У зачарованым царстве», які так і распачынаўся: «Чуеш гул? – Гэта сумны, маркотны лясун // Пачынае няголосна граць...» [2, 52]. Пачынаў беларускі паэт менавіта з гулу, грання сумнага, маркотнага лесуна. Пачынаў з музыкі, з малюнку.

Вельмі слушна наконт багдановічавай мастацкай канцэпцыі лірычнага пачуцця, моцы заявіў у сваёй манаграфіі «Мастацкі свет беларускай літаратуры XX стагоддзя» літаратуразнаўца Я.А.Гарадніцкі: «Максім Багдановіч вытокі і першаасновы паэтычнай творчасці знаходзіць найперш у пачуццёвасці, у адчуваннях, у душы чалавека-творцы. Слова *душа* сутракаецца вельмі часта ў яго вершах, і ўжо таму, што менавіта *адсюль* сыходзіць творчая энергія паэтычнага пачуцця, увасобленага ў слове, для Багдановіча гэта святая святых» [6, 89]. Бо, урэшце, Максім-творца ўмеў спачуваць: «*Пачуйце жа гэта, пачуйце, // Хто ўмее з вас сэрцам чуваць!*» [2, 266], – так звернецца паэт да кожнага з чуйных, да кожнага па-асобку. Бо нашто ж вершы, калі на іх не адклікаецца душа чытача, не абуджае тоесныя пачуцці-настроі (думка М.Багдановіча)? Увогуле ж, у паэтычным свеце М.Багдановіча **чуецца рознагалосая музыка, увасобленая праз канцэпты «эмоцыі», «пачуцці», «душа», «сэрца» і інш. Так, словы-канцэпты «душа», «сэрца» у 22-х вершах-перакладах з П.Верлена часта ўжывальныя (каля 30 выпадкаў) для выяўлення-перадачы пачуццяў, бо сам М.Багдановіч спасцігаў боль і самоту спакутанай душы Верлена: «Плач *сэрца* майго // Як над горадам дождж» [2, 174], «*Душа* твая – малюнак артыстычны» [2, 183], «*У самотным сэрцы* – зло, *ў душы* – нуда густая» [2, 189] і інш. Прынагодна згадаем вартую заўвагу беларускага літаратуразнаўцы В.Івашына адносна дыялагічнасці мастацкага мыслення М.Багдановіча: «Паэт умеў глыбока суперажываць блізкае, роднае сабе ў іншых культурах, знайсці заўсёды там водгук для сваёй душы. Чуласць да «чужога» як свайго, дыялагічнасць – характэрная асаблівасць яго паэтыкі, мастацкага мыслення, творчага стымулу і спосабу ўспрымання традыцый» [9, 259].**

Безумоўна, не без уплыву сусветнай паэзіі прылучаецца беларускі творца да разумення «*музыкі перш за ўсё*» (вядомы выраз «караля французскіх паэтаў» Поля Верлена). Бо гэта хутчэй музыка падпарадкавана спавядальным шчырым пачуццям. І таму сама гармонія слова і музыкі праз своеасаблівую празрыстасць і вабную недагаворанасць пачуццяў у паэтыцы абодвух творцаў ёсць сапраўдная мастацкая з’ява. Аднак наўрад ці мэтазгодна шукаць прамыя аналогіі ў светапогляднай эстэтыцы беларуса Багдановіча і французца Верлена. Як і наўрад ці ставіў сваёй задачай М.Багдановіч напоўніцу пераўвасобіцца ў французскага аўтара. Бо не прэтэндаваў жа на поўнае і адэкватнае перастварэнне арыгіналу, а, хутчэй, ствараў «новую мастацкую рэчаіснасць арыгінала» (гэтае паняцце ў 1960-я гады ўвёў тэарэтык перакладу Г.Гачэчыладзе [7, 242]). На думку В.Мандэльштама, паэзія не дапускае пераказу, і змест паэзіі – гэта не толькі сюжэт верша, якога магло і не быць, але і новаствораны вобраз паэта ў кожным вершы, «адносіны аўтара да таго, што ён апісвае» [10, 56].

Багдановіча называюць «верленістам» не толькі за згаданы беларускамоўны пераклад 22-х вершаў П.Верлена, колькі за ўвабраны творчы досвед эстэтыкі французскага сімвалізма, што для беларускай нашаніўскай літаратуры было адчувальным. Якраз тут беларускі паэт «выбудоўваў» сваю, нацыянальную мадэль паэтычнага імпрэсіянізму, сімвалізму – праўдзівую і непадробную. Добра пра гэта сказаў яшчэ ў далёкім 1927 годзе першы рэцэнзент багдановічавага «Вянка» Антон Луцкевіч, які ў артыкуле «Максім Багдановіч (У дзесятыя ўгодкі сьмерці Яго)» падкрэсліў не толькі характэрнае ягонае паэзіі, але і ўнёсак беларускай літаратуры ў сусветную скарбніцу літаратуры: «Паўтоны ў фарбах, у гуках, у перажываннях – вось асноўная рыса творчасці Максіма Багдановіча. У гэтым ён ня мае падобных сабе.... Узгадаваны на найлепшых узорах сусветнае літэратуры, захоплены нязвычайнай музыкальнасцю верша Верлена, творы якога з піэтызмам перакладаў на беларускую мову, Багдановіч датуль працаваў над кожным сваім вершам, датуль шліфаваў яго, пакуль не даходзіў да таго, чаго жадаў...

Нацыянальнае стаецца агульналюдзкім (падкрэслена намі. – А.С.) праз укрытую ў ім чыстую красу» [5, 248-250]. Прынцып «*Прыгажосць – вышэй за ўсё!*» слагаваў яму пры скрупулёзным адборы твораў-перакладаў (з Гарацыя, Авідзія, Ф.Шылера, Г.Гейнэ, А.Пушкіна і, безумоўна, П.Верлена). Тут Поль Верлен – адзін з самых улюбёных паэтаў, дзе ўдала, з густам перакладзены ажно 22 вершы, дзе дамінантнай, найвышэйшай бачыцца сама музыкальнасць верша. «Паводле Верлена, – слухна зазначае даследчык П.Васючэнка, – паэзія нараджаецца ў патаемных нетрах чалавечае душы і гучыць найперш *не як слоўная, а як музычная* плынь. І потым ужо створаная мелодыя апладняецца словам. «Спачатку музыка», – гаворыць Верлен у знакамітым вершы «Мастацтва паэзіі». «Музыкі перш за ўсё!» – уторыць яму Багдановіч у эпіграфі да сваёй «Маёвай песні». Як і Поль Верлен, тут ён мроіць быццё паэзіі як лёгкі, трапяткі, капрызлівы палёт матылька...» [4, 197].

Насамрэч, паэзія абодвух творцаў грунтуецца на дапытлівым, шукальным сузіранні. Якраз яно – сузіранне – вымушае паэта адварнуцца ад шэрай жорсткай паўсядзённай рэальнасці, падштурхоўвае знайсці-стварыць іншую рэальнасць, дзе пануе зладжаная гармонія, дзе ў малым, непрыглядным бачыцца велічнае, бясконцае. Падобнасць і адрознасць стылю згаданых аўтараў – ва ўсёй велічы іх паэтычнага таленту і, адначасова, ва ўсёй супярэчлівасці светапогляду. Здаецца, вось так проста – узрушыць свет і знікнуць – дадзена не кожнаму. І ў наіўна-даверлівых, «пакалечаных» самотай і стомай радках Верлена, гэтага «вечнага дзіцёнка» (як яго ахрысціла літаратурная крытыка), і ў мудра-аналітычных радках Максіма-Кніжніка раскашуе надзвычайнае, а менавіта ўчэпістае захваленне жыццём і гэткая кволая неабароненасць перад ім. І колькі разоў не перачытвай беларускага і французскага паэтаў, усё ж свядомае імкненне да эстэтызацыі, вытанчаная элегантнасць гукавога складу, унутраная гармонія і дасканаласць формы падкрэсліваюць адметнасць аўтарскіх стыляў, хоць, праўда, у кожнага ён свой, са сваёй «чудинкой» (як сказаў бы шолахаўскі герой).

Прынцыпова важным уяўляецца тое, што ў большасці выпадкаў Багдановіч-перакладчык, шырокапрызнаны паэт зорак і неба, піша **свой верш па матывах арыгінала** Верлена – паэта «*млоснасці*», «*асенняй песні*», а не перакладае гэты арыгінал з падрадкаўніка, бо сам добра валодаў французскай мовай.. Відаць, таму што «адчуваў П.Верлена, як ні адзін славянскі паэт» [11, 56]. Відаць, таму што дастаткова прыцягненняў-адштурхоўванняў у перакладчыцкім майстэрстве. Таму і стварыў арыгінальнага «свайго» Верлена на беларускай мове, стаў яго сумоўцай. Што найбольш вабіла гэтага «вельмі выбіральнага» (І.Навуменка) Багдановіча-паэта ў непадробнай мелодыі Верлена, «шчасцем забытага паэта» (Л.Дранько-Майсюк)?

Па-першае, гэта т.зв. «найвытанчаная наіўнасць» (Г.Шынгелі) верленаўскай музы, ягоная «звышнатуральная натуральнасць» (Б.Пастэрнак), якія разняволілі верш (хай сабе нават у частым паўторы аднаго слова, выразу). Б.Пастэрнак (які глыбока адчуваў балесныя творчыя пакуты французскага паэта, пераклаў у 1938-39 гг. 7 вершаў Поля Верлена, нават назваў сваю кнігу «Сестра мая – жыццё», перафразуючы сугучны верленаўскі радок «Пусть жизнь страшна – она моя сестра»), аналізуючы верленаўскую зманліваю паэтыку, адзначаў: «Как всякий большой художник, он требовал «не слов, а дела» даже и от искусства слова, т.е. хотел, чтобы поэзия содержала действительно пережитое...» [12, 381-382]. Тут у адно зліваецца мара-мроя па светлым («*Адно ёсць – вершыкі, што ўжо ў агні гараць*» [2, 189]), жаль-журба па згубленым («*Адно ёсць – пусткі сум, што сэрца уражае*» [2, 189]), роспач беднага Леліяна, бо «*Усё зведана! Няма чаго прамовіць болі!*» [2, 189]. Ягоная душа – у каханні і бадзяжніцтве, творчым азарэнні і галечы, хворасці, урэшце – у забытай славе. Восеньскія матывы

ўвасабляюць душэўны стан (завяданне, стомленасць, нават набліжэнне смерці). Таму гукі, колеры, нават пахі знітаваны пэўнай адпаведнасцю. Менавіта музычнасць і меладычнасць верша, яго пластычнасць і спакусілі Багдановіча да сакральнага дакранання верленаўскага светаадчування. Напрыклад, тая ж «Асенняя песня», выкананая ў рытме-віхры (як заўважыла Г.Адамовіч): «*Чу! Часу ўдар! // Бляднее твар, // Рвецца ўздых: // Ўстаў карагод // Мінулых год, // Дзён былых. // А віхр ліхі, // Што ў лісьць сухі, // Дзьме ў мяне...*» [2, 173].

Па-другое, гэта лёгкая, неўпарадкаваная эскізнасць імгненных, неакрэсленых пачуццяў, уражанняў (дарэчы, у верленаўскіх вершах падзеі амаль што адсутнічаюць). І ўсё «яно» поўніцца гукамі («*Ў небе рахманы, срэбраны голас // Звона гудзіць*» [2, 170]), звонамі («*Птушкі маркотнай з дзерава голас // Сумна звiніць*» [2, 170]), шэптам-шорахам («*Ціха гайдае ліпа над хатай // Лісьцяў узор*» [2, 170]). Тут кожнае слова ёсць нота, якая гучыць летуценна, мякка-элегічна. Праз наноў знойдзеныя шматгалосыя сугуччы, тэмбр, багаты асацыятыўны рад гучаць меладычныя падгалоскі новых вершаў. Таемны свет прыроды, чалавечых дум-пачуццяў французскі паэт спасцігае праз інтуітыўнае спазнанне, таму зусім невыпадкова яго палоніць «музыка ў слове», вабная таямнічасцю і неспасцігальнасцю. Можна быць, таму сам Верлен ніколі не лічыў сябе сімвалістам. «У цэнтры верленаўскай паэзіі – духоўная сфера чалавека, эмацыйныя асацыяцыі ды інтанацыйныя пераходы адценняў адно ў другое. Усё гэта збліжае лірыку французскага «выклятага» паэта з сімвалізмам. Яе імпрэсіяністычнасць (падрэслена намі. – А.С.) таксама мае своеасаблівы кшталт, бо паэт заўсёды ў палоне імгненных уражанняў, што ўзнікаюць на мяжы зліцця станаў душы і прыроды» [4, 153].

Па-трэцяе, гэта зведаны матыў адзіноты. Літаратурная крытыка (Г.Адамовіч, П.Васючэнка) справядліва заўважыла, што жыццёвыя і творчыя лёсы абодвух паэтаў лучыць адчуванне беспрытульнасці, неўладкаванасці жыцця, падрэсленае пераасэнсаванне ўласнага лёсу самотных вандроўнікаў. Праўда, безабароннасць у свеце ў кожнага – свая: у П.Верлена – хутчэй «знешняя», выдыхнутая «хворым» грамадствам; У М.Багдановіча – «унутраная», навеяная слабым здароўем, нямогласцю, таму так зразумела Максімава парыванне шукаць прытулку па-за ўнутраным пакутным светам. І калі ў начной заварожанай цішы прыходзіць «яно», паглыбляецца пачуццё няўцямна-шчырай, натуральна-арганічнай меланхоліі, якая пранізвае асобу да самазабыцця:

*Сон цёмны ўсё мацнее,
Мне дзьме жыцця рушэнне.
Усніце, ўсе надзеі!
Усніце, ўсе хацэнні!* [2, 172]

Які верш ні вазьмі, гучыць найперш адгалосак смутных, халодных, цёмных танальнасцяў – до мінор:

*Як раньш, пя
І ў сэрца б'е
Сумны тон.
То, восень, іх,
Бальных тваіх
Скрыпак, стогн.*[2, 173]

Сапраўды, у верленаўскім лёсе было шмат узлётаў і падзенняў: гэта шынкі, шпіталі, турма, убогія прытулкі. Таму заканамернымі ў ягонай паэзіі выглядаюць такія лейтматывы, як *вячэрні*

роздум, чорныя дні, магіла, смяротная туга, святое шаленства і інш. Зразумела, няўлоўнасць моманту, хісткасць, фрагментарнасць напаўняюцца разнастайнымі адценнямі, паўтонамі, музыкай, якую сапраўды цяжка выказаць словамі. І адчуць-перадаць згарманізаванасць душэўнага і прыроднага ўдалося М.Багдановічу як паэту-сатворцу, многія вершы якога сугучныя верленаўскаму завету «Музыка перш за ўсё!»... Своеасаблівы лірызм, спалучаны з музычнасцю, напеўнасцю (чым прыцягальны верленаўскі радок) спакушаў беларускага творцу да стварэння ўласных твораў. У паэтыцы абодвух мастакоў слова няма «лішніх» слоў, яны «берагучы» слова, вабнае сваёй экспрэсіяй.

Немалаважна і тое, што Поль Верлен быў любімым паэтам Ані Какуевай, каханай Максіма Багдановіча, і, безумоўна. сваімі перакладамі паэт набліжаўся (каторы раз!) да той, пад тонкімі пальчыкамі якой гучалі незвычайныя чароўныя мелодыі. Яны, музычныя гукі, клікалі, каб напоўніцу адчуць прыгажосць жыцця, разлітую ў трапяткім руху, непаўторнасці імгнення, ва ўсёпранікальным святле. Магчыма, спакусіла беларускага паэта і верленаўская схільнасць да непрытомнага пакаяння, так арганічна блізкая да дзіцячай непасрэднасці, адкрытасці души. «О, калі б мы маглі // Сны бажанняў з дзіцячаю радасцю зліць» [2, 169], – гучыць у багдановічавым прачытанні Верлена. Якраз гэтай ранішняй спавядальнасці перад светам, блізкімі так не хапала і нашаму Максіму. Па словах М.Горкага, «Верлен быў больш зразумелы і просты, чым яго вучні; у яго заўсёды меланхалічных і акрыленых глыбокай тугой вершах быў ясна чуцен крык адчаю, боль чулівай і пяшчотнай души, якая прагне святла, прагне чысціні, шукае бога і не знаходзіць, хоча любіць людзей і не можа» [8, 124-125].

Прамоўленае-адчутае патанае ў марах-снах, у непрытомнай, часам раз'юшанай споведзі, у збалелым суме па цялеснай і духоўнай прыгажосці французскага паэта П.Верлена – гэтага «алкаголіка з лірычным пахмеллем» [15, 201], «кранальна слабога чалавека, які быў цацкай лёсу» [15, 206]. Невыпадкава ўслед за асяродзем парыжскай багемай называў сябе Бедным Леліянам, кіруючыся анаграмай свайго імя («Pauvre Lelian»), усё жыццё якога бы і прайшло пад жалобныя гукі хворых, самотных «скрыпак восені».

*Гэты плач – без прычын.
Няма горш бяды
Як рыдаць ні з чаго,
Без надзей і нуды;
У мяне шмат бяды. [2, 174]*

Верленаўскія словы перадаюць музыку стомленай, спакутаванай души ў пэўным рытме, афарбоўцы праз перажыты свет адчуванняў-адлюстраванняў Багдановіча-творцы. Несумненна, праз пераклад-перастварэнне Багдановіч-музыка люструе сваё бачанне і разуменне свету, як несумненна і тое, што светапогляд мастака вызначае ягоны стыль творчасці, паэтыку твора. Пераклады М.Багдановіча з П.Верлена – узор прыгожага дыялогу двух арыгінальных творцаў, узор захавання свайго стылю, сваёй «песні», сваіх «зыкаў».

Літаратура

Адамовіч, Г.Я. Літаратура – Кантэкст – Тэзаўрус / Г.Я.Адамовіч. – Мінск: БДПУ, 2003.

Багдановіч, М. Поўны збор твораў: у 3 т. / М.Багдановіч. — Мінск: Навука і тэхніка, 1991. – Т. 1: Вершы, паэмы, пераклады, наследаванні, чарнавыя накіды.

Багдановіч, М. Поўны збор твораў: у 3 т. / М.Багдановіч. – Мінск.: Навука і тэхніка, 1993. – Т. 2: Маст. проза, пераклады, літаратурныя артыкулы, рэцэнзіі і нататкі, чарнавыя накіды.

Баршчэўскі, Л.П., Васючэнка, П.В., Тычына, М.А. Беларуская літаратура і свет: ад эпохі рамантызму да нашых дзён: папулярныя нарысы / Л.П.Баршчэўскі, П.В.Васючэнка, М.А.Тычына. – Мінск: Радыёла-плюс, 2006.

Беларуская літаратура і свет: ад эпохі рамантызму да нашых дзён: выбраныя тэксты для чытання і аналізу / уклад. Л.Баршчэўскі. – Мінск: Радыёла-плюс, 2006.

Гарадніцкі, Я.А. Мастацкі свет беларускай літаратуры ХХ стагоддзя / Я.А.Гарадніцкі. – Мінск: Беларус. навука, 2005.

Гачыладзе, Г. Вопросы теории художественного перевода / Г.Гачыладзе. – Тбилиси, 1965.

Горький, М. Собрание сочинений: в 30 т. / М.Горький. – М., 1953. – Т. 23.

Івашын, В.У. У кантэксце мастацкіх культур / В.У.Івашын // Польша. – 1998. - № 12.

Мандельштам, О.Э. Разговор о Данте / О.Э.Мандельштам. – М., 1967.

Навуменка, І.Я. Максім Багдановіч / І.Я.Навуменка. – Мінск: Беларус. навука, 1997.

Пастернак, Б. Воздушные пути: проза разных лет / Б.Пастернак. – М.: Сов. писатель, 1982.

Пыско, Н.М. Паэтыка імпрэсіяністычных твораў М.Багдановіча / Н.М.Пыско // Весці Нац. акад. навук Беларусі. Сер. гуманіт. навук. – 2004. — № 3.

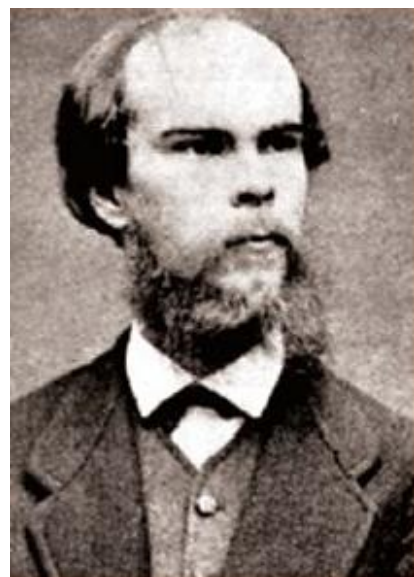
Стральцоў, М. Выбранае / М.Стральцоў. – Мінск: Маст. літ., 1987.

Цвейг, С. Жизнь Поля Верлена / С.Цвейг // Нева. – 1991. — № 9.

Аліна САБУЦЬ

“ПЕЙЗАЖЫ ДУШЫ” МАКСІМА БАГДАНОВІЧА І ПОЛЯ ВЕРЛЕНА

Француз Поль Верлен і беларус Максім Багдановіч – паэты-мастакі, паэты-музыкі, якія сцвярджалі як свой найвялікшы завет: “Музыка перш за ўсё!” Так, “свайго” Верлена беларускі паэт “пачуў” фактычна 100 гадоў таму (22 пераклады з французскага сатворцы датуюцца ўмоўна 1911-1912 гг., падрыхтаваны да друку ў 1912 годзе). Менавіта пачуў (а не атрымаў у спадчыну, займеў), каб праз гучанне, спеў плыннай, цякучай верленаўскай ліры дакрануцца да стомленай, адчужанай душы французскага паэта.

Безумоўна, не без уплыву сусветнай паэзіі прылучаецца беларускі творца да разумення *музыкі перш за ўсё* (вядомы перафразаваны выраз “*караля французскіх паэтаў*” Поля Верлена). І таму сама гармонія слова і музыкі праз своеасаблівую празрыстасць і вабную недагаворанасць пачуццяў у паэтыцы абодвух твораў ёсць сапраўдная мастацкая з’ява. Аднак наўрад ці мэтазгодна шукаць прамыя аналогіі ў светапогляднай эстэтыцы беларуса Багдановіча і француза Верлена. Як і наўрад ці ставіць сваёй задачай М.Багдановіч напоўніцу пераўвасобіцца ў французскага аўтара. Бо не прэтэндаваў жа на поўнае і адэкватнае перастварэнне арыгіналу, а, хутчэй, ствараў “*новую мастацкую рэчаіснасць арыгінала*” (Г.Гачэчыладзе). Якраз тут беларускі паэт “выбудоўваў”

сваю, нацыянальную мадэль паэтычнага імпрэсіянізму, сімвалізму – праўдзівую і непадробную. Надзвычай адметна пра гэта сказаў яшчэ ў далёкім 1927 годзе першы рэцэнзент багдановічавага “Вянка” Антон Луцкевіч, які бадай упершыню назаве Багдановіча “паэтам паўтонаў” і паспрабуе расшыфраваць мастацкую манеру пісьма творцы, зрабіўшы дужа важнае заключэнне: *“Паўтоны ў фарбах, у гуках, у перажываньнях (падкрэслена намі. – А.С.) – вось асноўная рыса творчасці Максіма Багдановіча. У гэтым ён ня мае падобных сабе... Узгадаваны на найлепшых узорах сусветнае літэратуры, захоплены нязвычайнай музыкальнасцю верша Верлена, творы якога з піэтызмам перакладаў на беларускую мову, Багдановіч датуль працаваў над кожным сваім вершам, датуль шліфаваў яго, пакуль не даходзіў да таго, чаго жадаў...”* [6, с. 248-249].

У паэтычным свеце М.Багдановіча чуецца рознагалосая музыка, увасобленая найперш праз канцэпты “душа” і “сэрца”. Так, згаданыя словы-канцэпты ў 22-х вершах-перакладах з П.Верлена часта ўжывальныя (каля 30 выпадкаў) для выяўлення-перадачы пачуццяў, бо сам М.Багдановіч спасцігаў боль і самоту спакутаванай душы Верлена: *“Плач сэрца майго / Як над горадам дождж”* [3, с. 174], *“Душа твая – малюнак артыстычны”* [3, с. 183], *“У самотным сэрцы – зло, ў душы – нуда густая”* [3, с. 189] і інш. Гармонія ў вершах-перакладах дасягаецца дзякуючы рытму – гэта своеасаблівае багдановічава “ігранне на бемолях” (А.Луцкевіч), дзе экспрэсія настальгічнага пачуцця дасягаецца праз два ключавыя канцэпты “сум” і “сэрца” – *“самотнае сэрца”*.

Колькі разоў не перачытай беларускага і французскага паэтаў, усё ж свядомае імкненне да эстэтызацыі, вытанчаная элегантнасць гукавога складу, унутраная гармонія і дасканаласць формы падкрэсліваюць адметнасць аўтарскіх стыляў, хоць, праўда, у кожнага ён свой. У літаратуразнаўстве справядліва акцэнтуюцца ўвага на верленаўскай *адарванасці* (вядомая характарыстыка, дадзеная А.Бергсонам) ад знешняга свету, замкнёнасці ў сваім, толькі яму характэрным унутраным свеце. Верленаўскі пейзаж – гэта найперш “пейзаж душы” (агульнапрыняты тэрмін сярод даследчыкаў ягонай творчасці): творца ўзбагаціў французскую і сусветную паэзію шыкоўнай палітрай разнастайных адценняў, тонаў і паўтонаў, пачуццяў і перажыванняў; па праву лічыцца адным з самых музычных паэтаў у еўрапейскай літаратуры.

Знаўцы верленаўскай паэзіі апраўдана атаясамліваюць у паэтавым светаўспрыняцці паняцце “пейзаж” з паняццем “пейзаж душы”. У сваёй кнізе “Імпрэсіянізм” (дзе творчасць Верлена арганічна ўпісана ў кантэкст імпрэсіянізма як мастацкага кірунку) аўтар Л.Андрэеў робіць слушнае абагульненне: *“«Пейзаж душы» – гэта ўжо імпрэсіянізм”* [1, с. 81]. Як узор імпрэсіяністычнай лірыкі – верш “Асенняя песня”, дзе верленаўская мініяцюра пейзажа восені люструе меланхолію як “пейзаж душы”: *“бальнымі скрыпкамі”* тут выглядаюць і прырода, і паэт. Восеньскія матывы ўвасабляюць душэўны стан (завяданне, стомленасць). Таму гукі, колеры, нават пахі знітаваны пэўнай адпаведнасцю. Фрагментарныя эскізныя “стэнаграфічныя” замалёўкі (*“сумны тон”, “бальных скрыпак стогн”, “бляднее твар”, “дзён былых”, “лісьць сухі”*) унушаюць пачуццё натуральна-арганічнай меланхоліі, безабароннасці, няпэўнасці светаадчування.

Абстрагаваны вобраз захаду ў багдановічавым вершы-перастварэнні “Захад” перадае задуменны дух арыгінала праз т.зв. “пейзаж душы”: гэта разлітая ў наваколлі меланхолія *“захаду сонца ў полі”*, які *“нячутна, наволі” “смуток свой разлівае”, “душу цеша, сцішае”,* а таксама манатонныя *“мары”* (*“слоў цудоўныя чары”*), што *“ў блеску захаду” “устаюць і сплываюць”,*

“устаюць і знікаюць”, “быццам тонуць і ззяюць”. Пра эстэтычную вытанчанасць радка сведчыць асаблівая плаўнасць пераклада-перастварэння, якую надае жаночая рыфма: “Слабне золак, згарае – / І нячутна, паволі / Смутак свой разлівае / Захад сонца ў полі” [3, с. 175]. “Пейзаж душы” як унутраныя эмацыйныя зрухі героя выглядае своеасаблівым “мастацтвам адлюстраванняў” (Аскар Вальцаль), пераліваў адценняў у настройх (“смутак...разлівае”, “душу цеша”, “цудоўныя чары”), у фарбах (“сіні абшар”, “блеск захаду”, “ў блеску мары”, “чары ззяюць”), у гуках (“спеў ласкавы”).

Паміж “Асенняй песняй” і “Захадам” – “Плач сэрца майго”, што пісаўся Верленам у “злыя часіны”, якія навеялі “плач” і “смутак” збалелага сэрца “вечнага дзіцёнка”. У фрагментарным, эскізным апаведзе валадарыць “рухаючая”, “спеўная” генітыўная метафара-формула “плач сэрца майго” як сімвал непрывабнага жыццёвага лёсу Верлена – паэта “асенняй песні”, “захаду”, “млоснасці”. Словы-канцэпты “сэрца”, “душа” перадаюць глыбокую мінорную інтымнасць пачуцця: “плач сэрца майго”, “смутак сэрца майго”, “у бедным сэрцы маім”, “ты скучала, душа” [3, с. 174]. Багдановіч-перакладчык малюе па-мастакоўску выразнымі характарыстычнымі словамі “пейзаж душы”: плач сэрца пад асацыятыўны акампанемент песні дажджа над горадам: плач сэрца, дождж, смутак сэрца, шум ціхі, скучала, душа, беднае сэрца, нуда, бяда).

Думаецца, М.Багдановіч – не толькі перакладчык, але найперш перастваральнік. Так, перакладу верша П.Верлена “Зіянне месяца” папярэднічаў багдановічаў верш “Срэбныя змеі” (1911). Абодва творы лучацца ідэяй абсалютнага хараства (уласцівага тагачаснай еўрапейскай літаратуры). М.Багдановіч як “паэт-маляр” (так сам сябе назваў) малюе ў сваім уяўленні “срэбныя рожкі” маладзіка, які залівае срэбным блеклым месячным святлом вячэрнюю гладзь возера. Паэт стварае прыгожы нацюрморт, выпісаны ўражлівым святлом месяца (дарэчы, у літаратуразнаўстве невыпадкава Багдановіча называюць месяцапаклоннікам). Відаць, пранікнёны гармоніяй прыроды, творца імкнуўся адшукаць супакой-суладдзе ў сабе, у сваёй душы. Таму “Зіянне месяца” (з П.Верлена) – своеасаблівы перажыты “пейзаж душы”, здольнай адгукнуцца на прыгажосць: “Душа твая – малюнак артыстычны” [3, с. 183]. Прыгожае ў Багдановіча тоеснае духоўнаму (што неаднаразова акцэнтавала крытыка). Мастацкая свядомасць Багдановіча-паэта тчэ дзівосныя вобразы: “срэбныя змеі” (ва ўласным вершы) і “лёгкія струі” (у вершы-перастварэнні), якія адначасна чутна плачуць і “натхнёна звіняць”, што, урэшце, сведчыць пра псіхалагічнае заглыбленне лірычнага героя (магчыма, спакутаваны боль быць непачутым). “Яснае светла” прыгожа-смутнага месяца (як “свячэнне” прыроды ў чалавечай душы) – выразна акрэсленая дамінанта твора.

Можна меркаваць, што багдановічаў пераклад-перастварэнне “Глянь: месяц бледны...” суладны з перакладам верша “Зіянне месяца” менавіта “свячэннем” прыроды ў чалавечай душы адпаведна праз “блеск золку” “бледнага месяца”(у першым) і “яснае светла” загадкавага месяца (у другім), што надзвычай характэрна для багдановічавых “начных” вершаў (у тым ліку і перакладаў-перастварэнняў) з уласцівай ім лёгкай медытацыйнасцю, “карагоднасцю” (“свет спачывае”, “снуй, сэрца, мары!”, “спакой глыбокі”), мяккай пералівістасцю фарбаў (месяц бледны, ззяе блеск золку ясны). “Месяц бледны” – маўклівы і разам з тым дзейсны персанаж, чыннік і сузіральнік мілоснага начнога прыгоства: “О, момант красны!”. “Пейзаж душы” ўвасоблены праз воклічныя (нават метафарычныя) звароты “О, друг мой мілы!”, “Снуй, сэрца, мары!”, “О, момант красны!” [1, с. 176].

Багдановіч-месяцапаклоннік часта згадвае пра месяц (прычым шматфарбна, характарыстычна, у любую пару года). Так, у перакладзе-перастварэнні “У полі мрок” месяц – сведка адзінокага пачування сярод “*мроку поля*”, чыннік сімвалісцкай неакрэсленасці, пераходнага стану з’яў прыроды (*мрок* ⇒ вечар/ноч; *снег чуць блішчае* ⇒ восень/зіма) і душы героя. Заўважым, ва ўласных творах М.Багдановіч аддае перавагу зімоваму пейзажу (“Завіруха”, “Зімой”, “Зімовая дарога”, “Падвей”), а таксама т.зв. “вячэрнім” і “начным” вершам. Зразумела, у прыродзе беларускі творца бачыў духоўную першааснову, “*сваю адменную красу, сваю рытміку*”. Двойчы паўторанае “*снег чуць блішчае*” гарманізуе пачатак і канец твора, сведчыць пра майстэрства П.Верлена, “генія меланхоліі” (В.Брусаў), і М.Багдановіча пераствараць “пейзаж душы”.

Вершу “Ціхі і сіні блішча над хатай” (заўважым, у багдановічавым перакладзе-перастварэнні паслаблены шчымлівы фінал, прыбрана асабістае пакаянне Верлена-няўдачніка) уласцівы імпрэсіяністычны “пейзаж душы”: спачатку – радасць ад навакольнага пейзажнага прыгостава-сузірання, пасля – сум, горыч, расчараванне ад марна згубленых маладых гадоў, “*дзён маладых*”. Маркоту, тугу перадаюць халодны сіні колер (“*сіні неба прастор*”), перасцерагальны скрушны голас “*птушкі маркотнай*”, які “*сумна звініць*”. Суладдзе канцэптаў “*ціха*”, “*неба*”, “*сіні*” надзвычай характэрна імпрэсіяністычнаму светаўспрыманню М.Багдановіча: “*Ціха ўсё была на небе, зямлі і на сэрцы*”, “*Ціха на мяккай траве сінявокая ноч прахадзіла*”, “*У небе ціха зоркі расцвілі*” і інш. Верш Верлена “Ціхі і сіні...”, у прыватнасці, ягоны павучальны шчымлівы фінал, мае пэўнае сугучча з арыгінальным вершам М.Багдановіча “Мы гаворым удвух пры агні ў цішыне...” (1915-1916): “*Пашкадуй ты гады маладыя свае. / Маладое жыццё праляціць, прабяжыць, – / Не забудзься вясёлых калёраў зажыць*” [3, с. 311]. Інтымнасць светаадчування, схільнасць да непрытомнага пакаяння, так арганічна блізкая да дзіцячай непасрэднасці, адкрытасці душы найбольш вабіла гэтага “вельмі выбіральнага” (І.Навуменка) Багдановіча-паэта ў непадробнай мелодыі Верлена, “шчасцем забытага паэта” (Л.Дранько-Майсюк).

Несумненна, праз пераклад-перастварэнне Багдановіч-музыка люструе сваё бачанне і разуменне свету, свой пераствораны “пейзаж душы”. “Паэт умеў глыбока суперажываць блізкае, роднае сабе ў іншых культурах, знайсці заўсёды там водгук для сваёй душы. Чуласць да “чужога” як свайго, дыялагічнасць – характэрная асаблівасць яго паэтыкі, мастацкага мыслення...” [5, с. 259], – справядліва заўважыў беларускі літаратуразнаўца В.Івашын. Таму невыпадкова М.Багдановіча называюць “першым еўрапейцам у беларускай літаратуры”, а ягоную творчасць – “акном у Еўропу” [4, с. 8].

Спіс літаратуры

- Андреев, Л.Г. Импрессионизм / Л.Г. Андреев. – М.: Изд-во Московского университета, 1980.
- Багдановіч, М. Поўны збор твораў: у 3 т. / М.Багдановіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1993. – Т. 2: Маст. проза, пераклады, літаратурныя артыкулы, рэцэнзіі і нататкі, чарнавыя накіды.
- Багдановіч, М. Поўны збор твораў: у 3 т. / М. Багдановіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1991. – Т. 1: Вершы, паэмы, пераклады, наследаванні, чарнавыя накіды.
- Барадулін, Р. Аратай, які пасвіць аблокі: Сяброўскае слова, эсэ і некананізаваныя ўспаміны / Р.Барадулін. – Мінск: Маст. літ., 1995.
- Івашын, В.У. У кантэксце мастацкіх культур / В.У.Івашын // Польшча. – 1998. – № 12.
- Луцкевіч, А. Выбраныя творы: праблемы культуры, літаратуры і мастацтва / А. Луцкевіч; уклад., прадм., камент., індэкс імёнаў, пер. з пол. і ням. А.Сідарэвіча. – Мінск: Кнігазбор, 2006.